

боды, но и любое иное наказание, даже если оно не связано с изоляцией осужденного от общества. В то же время в арсенале институтов, регламентируемых ст. 45 и 46-1 УК, имеется достаточно возможностей для реального воздействия на осужденного. К их числу относятся и обязательность сочетания условного осуждения и отсрочки с дополнительным наказанием в виде штрафа, и возможность назначения при этом других дополнительных наказаний, и право суда возложить на осужденного определенные обязанности, и, наконец, допустимость отмены этих мер не только при совершении лицом нового преступления, но и вследствие допущенных им нарушений общественного порядка или даже трудовой дисциплины.

С учетом их достаточно высокой эффективности, в проекте УК предлагается сохранить условное осуждение и отсрочку исполнения приговора, трансформировав их, однако, в единый институт — освобождение от отбывания наказания с испытанием (ст. 75). Думается, что имеется достаточно оснований для того, чтобы пойти дальше и признать осуждение с испытанием не одной из форм (разновидностью) освобождения от наказания, а одним из самостоятельных его видов, который должен занять соответствующее место в системе наказаний и структуре санкций. И содержание этого института, и та процессуальная форма, в которую облекается его назначение, и возможность его сочетания с дополнительными наказаниями, а также последствия его применения свидетельствуют о том, что это самостоятельный, отдельный вид наказания, который именно так и оценивается судебной практикой.

Список литературы: 1. Вісник Верховного Суду України.

О.Г. Кальман, канд. юрид. наук

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ЗАКОННОЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІД НАСИЛЬНИЦЬКИХ ПОСЯГАНЬ

У 70 – 80-ті роки в кримінологічній характеристиці насильницької злочинності підкреслювався переважно її побутовий і дозвільний характер. Однак, починаючи з 90-х, на фоні в цілому побутового, дозвільного й ситуаційного її характеру намітилася явно виражена тенденція до зміщення її проявів до сфери підприємницької діяльності — як легальної, так і нелегальної. Абстрагуючись від аналізу насильницьких злочинів стосовно незаконної й напівзаконної підприємницької діяльності, хотілося б звернути увагу на проблему.

яка до цього часу залишається малодослідженою в кримінально-правовій та кримінологічній літературі - проблему захисту законної підприємницької діяльності від насильницьких посягань.

Активність правоохоронної практики зосереджена переважно на виявленні злочинів економічної спрямованості в підприємницькій діяльності. Складається враження, що вся підприємницька діяльність в Україні виключно криміналізована і захищати її від насильницьких посягань нічого. Але фактичні дані свідчать, що підприємці в останні роки стали головним об'єктом насильницьких злочинних посягань організованих злочинних угруповань. Це замовлені вбивства директорів підприємницьких структур, посягання на членів їх сімей, викрадення дітей, знищення майна, погрози розправою та ін.

Законна підприємницька діяльність у нашій країні почала розвиватися задовго до розгортання широкомасштабних ринкових перетворень, але своє легітимне признание й визначення отримала лише в 1991 р. в Законі України "Про підприємництво". Відповідно до ст. 1 цього Закону підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик діяльність по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг та заняття торгівлею з метою отримання прибутку. Ця соціально-позитивна діяльність безпосередньо торкається найважливіших умов існування людини, охоплює собою різні сфери життєдіяльності суспільства, закладає головну економічну основу його існування, створює фінансову базу для функціонування державного апарату, відповідні умови для розвитку науки, культури, соціальної сфери загалом, забезпечує зайнятість населення.

Враховуючи соціальні функції та завдання підприємницької діяльності держава повинна, здавалося б, всіляко сприяти їй, захищати її, активно протидіяти злочинним проявам та правопорушенням у цій сфері, хоча вона і здійснюється "на власний ризик". На жаль, цього не сталося, а навпаки, з самого початку ринкових перетворень, розвитку підприємницького сектора економіки чинилися всілякі перепони як з боку державних службовців, так і з боку злочинних угруповань, які намагалися за допомогою різноманітних заходів поставити під власний контроль законну підприємницьку діяльність. Але якщо корумповані державні службовці при реєстрації підприємств, організації їх перевірок використовували в цілях протидії майже "законні" засоби, то злочинні угруповання – переважно дії насильницького характеру. А кримінальна відповідальність за такі дії недостатньо була врегульована ні цивільним, ні адміністративним, ні кримінальним законодавством.

Таким чином, законна підприємницька діяльність на досить тривалий час опинилася під подвійним тиском і без надійного законодавчого захисту. Підприємці змушені були самі знаходити вихід із скрутного становища. І такий "вихід" було знайдено. З протидією з боку державних службовців питання вирішувались завдяки хабарам, а зі злочинним світом – організацією власної охорони й незрідка з самих злочинців. На нашу думку, ця обставина також була закладена у фундамент формування кримінальної економіки в нашій країні.

І лише в листопаді 1996 р. Кримінальний кодекс України було доповнено ст. 155⁸ "Протидія законній підприємницькій діяльності". Згідно з цією статтею до кримінальної відповідальності може бути притягнута будь-яка особа, якщо така протидія поєднана з погрозою насильством, або вчиненням різних видів насильницьких дій стосовно підприємця, близьких йому осіб, або з пошкодженням чи знищенням майна. Частина 2 і 3 цієї статті містять такі кваліфікуючі ознаки, як учинення цього злочину повторно, за попередньою змовою групою осіб, організованою групою, особливо небезпечним рецидивістом, посадовою особою з використанням посадового становища, поєднання з насильством, небезпечним для життя й здоров'я, завдання великої шкоди, інші тяжкі наслідки.

Як видно з наведеного, суспільна небезпека цього злочину досить висока. Тому законодавець і відніс ч. 3 ст. 155⁸ КК України до переліку тяжких злочинів.

Здавалося б, таке кримінально-правове вирішення цього питання мало створити надійний захист проти насильницької протидії підприємницькій діяльності й забезпечити належні умови для функціонування останньої. Адже санкція ч. 3 ст. 155⁸, яка передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк від семи до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна, більш сувора, ніж покарання за умисне вбивство (ст. 94 КК України).

Але, як свідчать засоби масової інформації, результати соціологічних опитувань, кримінальне насильство з кожним роком усе активніше проникає у сферу підприємницької діяльності й приватизації власності. Учинені в цих сферах злочини характеризуються високим рівнем латентності, дуже значним ступенем соціальної небезпеки, особливою тяжкістю наслідків, жорстокістю, садизмом, глумленням над потерпілими. Боротьба йде за усунення конкурентів, спрощення умов для конкуренції, розширення сфер діяльності, встановлення вигідних цін, спонукання до укладання будь-якої угоди, завоювання нових ринків збуту, встановлення монополії на торгівлю, виготовлення окремих видів товарів, навіть за краді місія для реалізації товарів та ін.

Насильницькі способи, що при цьому використовуються, найрізноманітні. Учинюють ці злочини, як правило, групи найманих бойовиків, професійні вбивці, використовують при цьому не тільки холодну, а й бойову вогнепальну зброю, боеприпаси та вибухові пристрої. Об'єктами посягань виступають підприємці, члени їх родини та їх майно. Засоби масової інформації майже кожного дня розповідають нам про такі факти.

З метою вивчення ефективності застосування цієї норми правоохоронними органами й кримінологічних особливостей такої злочинної поведінки сектором вивчення причин злочинності НДІВПЗ АПрН України була здійснена спроба провести деякі дослідження й зробити їх аналіз. На жаль, вона не увінчалась успіхом, оскільки в офіційних статистичних даних цей вид злочину не виділяється окремим рядком в показниках ні кримінальної статистики ОВС, ні податкової міліції, ні судової статистики. Проведене сектором вибіркове дослідження кримінальних справ, розглянутих судами Харківської та 19 інших областей України, також не дало змоги виявити жодного такого злочину.

Отже, напрошується низка висновків.

1. Правоохоронними органами за три роки, впродовж яких уже діє норма про відповідальність за протидію законній підприємницькій діяльності, не було порушено жодної кримінальної справи, або такі дії кваліфікувалися як злочини проти особи чи власності, або підприємці самі не зверталися до правоохоронних органів, використовуючи свої засоби боротьби. Але в усіх цих випадках ми можемо констатувати, що ст. 155⁸ КК України фактично в правоохоронній практиці не застосовується, що призводить до подальшого загострення кримінальної ситуації у сфері підприємницької діяльності.

2. Викликає подив також відсутність ст. 155⁸ у показниках кримінальної статистики, хоча норма ч. 3 цієї статті належить до категорії тяжких злочинів, тим паче, що вчинюватися цей злочин може й організованою групою.

3. Можливо, конструкція ст. 155⁸ КК України занадто складна, що викликає недостатнє розуміння її практичними працівниками й потребує вдосконалення.

4. Законна підприємницька діяльність і зараз залишається без надійного захисту. Правоохоронна практика зосереджена переважно на виявленні економічних злочинів у сфері підприємницької діяльності, а не на забезпеченні протидії насильницьким посяганням на неї. Більш того, такі завдання перед нею навіть не ставляться ні на урядовому, ні на відомчому рівні.

Але, як би там не було, таке становище не можна визнати

задовільним. Воно потребує свого вирішення з боку як правоохоронних органів, так і науковців. Адже ця норма без суттєвих змін увійшла і до проекту нового Кримінального кодексу України, отже, має застосовуватися і в майбутньому.

В.О. Навроцький, канд. юрид. наук

УГОДА МІЖ ОБВИНУВАЧЕННЯМ І ЗАХИСТОМ У СВІТЛІ ДЕЯКИХ ЗАГАЛЬНИХ ПИТАНЬ ТЕОРІЇ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Реформа законодавства про боротьбу із злочинністю передбачає активне й творче вивчення зарубіжного досвіду в цій сфері з тим, щоб перейняти передові й ефективні методи й водночас не допустити перенесення на вітчизняний правовий ґрунт заходів, не притаманних нашій правовій системі. Один із заходів, які широко використовуються в ході судового розгляду кримінальних справ у США, Великобританії, Італії, Іспанії та в інших державах, — це так звані угоди між обвинуваченням і захистом про визнання обвинуваченим вини. Зарубіжні вчені, які залучаються до експертної оцінки законопроектів, беруть участь у наукових форумах, активно пропагують цей інститут.

Так, професор Сент-Луїстського університету (США) С. Тейман виступив з цього приводу з великою статтею на сторінках журналу «Российская юстиция» [2, с. 35-37]. На міжнародному симпозіумі з кримінального права у м. Сіракузи (США) за участю вчених та практичних працівників із США, України та Росії названий автор та інші американські учасники доводили доцільність його запровадження в законодавство та правозастосовчу практику Росії, України, інших пострадянських держав.

Є прихильники такого заходу й на теренах колишнього Союзу РСР. Так, Рада суддів Російської Федерації в своїй резолюції вказала, що вона вважає за необхідне надати державному обвинувачеві та захиснику право на початковій стадії судового процесу (в ході попереднього слухання) укладати за згодою обвинуваченого угоди про визнання ним вини, маючи на увазі, що така процедура передбачає контроль з боку суду (судді), який і буде призначати відповідне покарання [3, с. 4, 5]. Такого спосіб розгляду кримінальних справ підтримують й інші російські вчені [1, с. 40, 41].

Суть цього процесуального інституту полягає в тому, що між обвинуваченням і захистом укладається угода про визнання об-